

Ткаченко В. І.,
аспірант кафедри ОРД та РЗ ХНУВС;
Ханькевич А. М.,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри ОРД та РЗ ХНУВС

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ОКРЕМИХ ФАКТОРІВ НА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ПРОТИДІЮ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИКІВ

УДК 343.123.12 (477)

У статті зроблена спроба визначити фактори, що впливають на стан оперативно-розшукової протидії в Україні. Виділені основні групи зазначених факторів, наведена їх характеристика. Доведено, що фактори, які впливають на рівень наркоконтрабанди в Україні, мають бути об'єктом постійного моніторингу та прогнозування з боку суб'єктів оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків.

Ключові слова: оперативно-розшукова протидія, контрабанда наркотиків, наркотики, фактори впливу.

Постановка проблеми. Боротьба з незаконним обігом наркотиків і їх контрабандою є одним із пріоритетних завдань правоохоронних органів в Україні. Протягом останніх років правоохоронці значно підвищили рівень протидії контрабанді наркотиків, про що свідчать відповідні статистичні дані, розміщені на офіційному сайті Генеральної прокуратури України. Разом із тим, ефективність оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків залежить від сукупності факторів, що певним чином впливають на її стан. Визначення та характеристика зазначених факторів обумовлена необхідністю розроблення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності заходів, спрямованих на підвищення рівня протидії контрабанді наркотиків та формування системи корегувальних заходів.

Актуальність питання, піднятого у статті підтверджується недостатнім ступенем розробленості – на сьогоднішній день дослідження різноманітних факторів, що впливають на стан оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків мають фрагментарний характер та потребують комплексного підходу та систематизації.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження чинників, що впливають на вчинення контрабанди наркотиків, здійснювало багато відомих іноземних та вітчизняних вчених, серед яких О. М. Бандурка, В. А. Жбанков, В. Кушпіт, В. А. Тимошенко, О. М. Смирнова, О. М. Гумін, С. О. Сорока, І. Л. Рудницький, С. Якімова, Р. Р. Грень та інші. Разом з тим слід зазначити, що підняті у наукових працях питання були розглянуті фахівцями, насамперед, з позицій чинників, що впливають саме на організацію та вчинення контрабанди наркотиків, а не на стан її протидії.

Таким чином, метою статті є виокремлення та характеристика основних факторів, що впливають на стан оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків.

Виклад основного матеріалу. Оперативно-розшукова протидія контрабанді наркотиків в Україні, як і в цілому світі, становить собою динамічний процес, який адаптується до нових викликів з боку міжнародної наркозлочинності. Зазначене пов'язане

насамперед з тим, що міжнародні наркоділки постійно оновлюють методи, способи та технології контрабандного переміщення наркотиків, що, в свою чергу, ускладнює діяльність правоохоронців. Разом із тим, існує ряд чинників, які можуть вплинути на стан протидії контрабанді наркотиків, погіршуючи її результати та ефективність. Зазначені чинники повинні бути об'єктом постійного моніторингу з боку суб'єктів оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків із завданням своєчасного їх встановлення та відповідного реагування.

Наведемо окремі думки вчених щодо визначення факторів, що можуть впливати негативним чином на стан протидії злочинності, в тому числі контрабанді наркотиків.

Так, О. М. Бандурка, акцентує увагу на функціонуванні кримінально-синдикалістської економіки зі всіма властивими їй атрибутами у вигляді корупції, слабкої правоохоронної системи тощо; намаганнях представників криміналітету проникнути та закріпитися в органах влади України або в оточенні окремих посадових осіб; високому рівні інтернаціоналізації та глобалізації злочинності, наявності усталених зв'язків її представників зі злочинними елементами в країнах СНД, Східної Європи, Азії, низці країн Заходу, особливо там, де є великі діаспори вихідців з колишнього СРСР (США, Німеччина тощо); набуванні транснаціональною злочинністю значних масштабів; підвищенні злочинними елементами рівня консолідації, мобілізації та інформованості тощо [1, с. 25-29].

До основних характерних рис, які значно погіршують сучасний стан розповсюдження й контрабанди наркотиків, Р. Р. Грень відносить наявність значної наркосировинної бази, і це приваблює не тільки вітчизняних наркоділків, але й мешканців країн близького зарубіжжя, особливо РФ; особливості геополітичного розташування країни на важливих міжнародних шляхах, зручність використання нових каналів для нелегального транзиту наркотичних засобів до країн Західної Європи; наявність привабливого ринку збуту наркотиків, яким міжнародні наркоділки бачать територію України; використання міжнародними наркоділками наявної в Україні дешевої робочої сили для транспортування наркотичних засобів різноманітними системами комунікації; міждержавний та міжнародний характер організованих злочинних груп; корумпованість наркобізнесу з державними та правоохоронними органами; високу конспіративність вчинення наркозлочинів та їх латентність [2].

С. Якімова виділяє наступні детермінанти глобального характеру у сфері протидії контрабанді наркотиків: геополітичне розташування України; складності в організації митного і контрольного-пропускового режиму; недостатню ефективність взаємодії з правоохоронними органами сусідніх держав у напрямку протидії наркобізнесу; широке втягування громадян нашої держави, передусім працівників транспорту (особливо морського), у незаконні операції з наркотиками за кордоном; інтернаціоналізацію наркобізнесу; використання потенціалу хіміко-фармацевтичної, хімічної промисловості держави для незаконного виготовлення наркотичних засобів та психотропних речовин; відмінність правових систем; неприєднання низки держав до міжнародних угод або невиконання своїх договірних зобов'язань; нездійснення належного національного контролю за наркотичними засобами, ненадання необхідної інформації до міжнародних органів контролю [3].

На думку І. Л. Рудницького, ефективність здійснення пошуку фактичних даних про злочинні групи, що вчиняють контрабанду наркотичних засобів, залежить від знання оперативним працівником закономірностей створення злочинних груп наркоконтрабандистів, форм їх існування; способів учинення контрабанди і приховування

(маскування) слідів; видів транспорту, що використовується для перевезення через кордон наркотиків; причин та умов, що сприяють вчиненню контрабанди наркотиків; характеристики місця (конкретного пункту перетину кордону), яке використовується з метою контрабанди наркотиків; характеристики членів групи та його організатора тощо [4].

Сорока С. О. відмічає такі фактори, як посилення негативної тенденції, пов'язаної із втягуванням у контрабандну діяльність посадових осіб, які за своїми службовими обов'язками безпосередньо повинні вести боротьбу з цим негативним явищем, а також постійним вдосконаленням старих та застосуванням новітніх довершених способів її вчинення, накопиченням неабиякого досвіду, використанням найсучасніших досягнень науки і техніки [5].

З урахуванням вищезазначеного, пропонуємо розглянути систему факторів, що, на наш погляд, впливають на стан оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків.

Основним фактором, що впливає на наркоситуацію в Україні та стан оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків, є наявність інтересу до України з боку міжнародних наркоділків та наркоконтрабандистів. Чим більш цікава Україна для зазначеної категорії осіб, тим активніше, агресивніше та масштабніше будуть їхні потуги використовувати державу для здійснення контрабандних акцій. У свою чергу збільшення спрямувань міжнародних наркоділків до України змусить правоохоронні органи витратити значно більше ресурсів для відбивання наркоекспансії.

Загальновідомо, що інтерес міжнародних наркоділків до України залежить від наступних обставин: присутності на території України широкого кола споживачів заборонених до легального обігу наркотиків іноземного походження, які мають фінансові та фізичні можливості придбати ці наркотики на чорному ринку; наявності на території країни осіб, готових проводити незаконні операції (збут, переробку, перевезення, зберігання) на території нашої країни з наркотиками іноземного походження; наявності осіб, готових здійснити контрабандне переміщення наркотиків через митний кордон України та маючих для цього певні можливості; наявності у державі місць, де традиційно масово вживають та збувають заборонені наркотики іноземного походження; виготовлення, вирощування, синтез на території України наркотиків, які користуються значним попитом за межами України; функціонування на території України підприємств-виробників прекурсорів, що використовуються для нелегального виробництва наркотиків за межами держави; територіальне розташування України. Україна межує з країнами, які традиційно входять до сфери інтересів міжнародних наркоділків; географічного положення України, розвиненості зовнішньоекономічної діяльності і міжнародного транспортного сполучення, статусу транзитної держави, обумовлює її провідне місце в міжнародному наркотрафіку; наявності можливостей перевезення через територію України великих партій наркотиків (функціонування морських торгових портів та інше).

Другим немаловажним фактором, що впливає на наркоситуацію та діяльність правоохоронців, є процеси, що відбуваються в структурі транснаціональної наркозлочинності. Так, В. А. Жбанков виділив наступні основні напрямки розвитку сучасної організованої наркозлочинності в країнах колишнього СРСР: 1) експансія транснаціональної організованої злочинності у сфері наркобізнесу і наркоконтрабанди (посилення кримінальної активності у сфері наркобізнесу; монополізація транснаціонального наркобізнесу; посилення транскордонних міграцій капіталів, матеріальних і людських ресурсів, задіяних у наркобізнесі; диверсифікація в плані розподілу інвестованих капіталів між різними об'єктами вкладень і освоєння нових

напрямів наркопідприємництва; 2) товарна диверсифікація «чорного наркоринку» (постійне розширення асортименту наркопродукції; реструктуризація товарного сегменту нелегального наркобізнесу; розробка нових методик наркосінтезу і вдосконалення відомих способів виготовлення; впровадження «дизайнерської» наркопродукції); 3) професіоналізація транснаціональної організованої наркозлочинності (становлення кримінальної діяльності злочинців у сфері наркобізнесу як основного професійного заняття); 4) інформатизація транснаціональної наркозлочинності (впровадження прогресивних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що реалізуються на базі сучасних апаратно-програмних засобів, у тому числі за допомогою інформаційних та технологічних ресурсів Інтернету); 5) підвищення системності транснаціональної організованої наркозлочинності (домінування у кримінальному наркобізнесі злочинних організацій, які представляють собою досить складні системні утворення з багаторівневою ієрархією, високим ступенем співорганізованості і керованості, функціональною спеціалізацією кримінальних елементів – окремих осіб і груп); 6) взаємопроникнення транснаціональної організованої наркозлочинності та легітимних громадських інститутів, яке втілюється шляхом активізації обміну активами (фінансовими, організаційними, інституційними, кадровими та інформаційними ресурсами) між кримінальними елементами, які діють в сфері наркобізнесу, і економічними агентами, що функціонують на легітимному ринку; за своєю сутністю вони вступили в симбіотичну взаємодію; 7) економізація транснаціональної організованої наркозлочинності (ставлення учасників до своєї злочинної діяльності як до бізнесу; застосування різних економічних моделей та законів); 8) глобалізація транснаціональної організованої наркозлочинності (всесвітня інтеграція та універсалізація, пов'язана з уніфікацією елементів кримінальної діяльності – засобів, способів (методів), об'єктів (продуктів) і суб'єктів, відносин між ними) [6].

Третім фактором, що безумовно впливає на процес виявлення ознак контрабанди наркотиків, є рівень організації та забезпечення митного та прикордонного режиму як на території України, так і на території сусідніх з нею країн. Такий рівень, на наш погляд, повинен формуватися із наступних чинників: удосконаленість технологічної схеми проходження митного та прикордонного контролю, матеріально-технічна оснащеність пунктів пропуску через митний та державний кордон; професійність та матеріально-технічне забезпечення кадрового апарату, що приймає участь у проведенні митного та прикордонного контролю, а також забезпечує охорону державного кордону поза межами пунктів пропуску; удосконаленість нормативно-правового регулювання режиму митного та прикордонного контролю; рівень контролю за дисципліною і власною безпекою серед кадрового складу; здатність оперативного реагування на наркозагрози та рівень взаємодії з підрозділами правоохоронних та контролюючих органів України і сусідніх держав.

Проблема наявності корупційного сегменту серед працівників правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, діяльність яких пов'язана зі здійсненням митного та прикордонного контролю, протидією контрабанді наркотиків та незаконному обігу наркотиків іноземного походження, заборонених до обігу, здійсненням державного контролю та визнанням речовин у якості наркотиків, є окремим фактором, що заважає проводити ефективні заходи щодо протидії контрабанді наркотиків.

Вагомим фактором також є рівень нормативно-правового забезпечення оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків. На сьогоднішній день потребує більш ретельного правового регулювання правовий статус осіб, що сприяють правоохоронцям у протидії контрабанді наркотиків; надання органам Національної поліції права здійснення

досудового розслідування злочинів за ст. 305 КК України; врегулювання питання проведення оперативно-розшукових заходів за межами України тощо. Також необхідно зазначити, що на теперішній час, оперативні підрозділи надають більшу перевагу проведенню протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків у рамках кримінальних проваджень ніж документування злочинної діяльності в рамках оперативно-розшукових справ, що негативно позначається на якості безпосередньо оперативно-розшукової діяльності в цьому напрямку.

Ефективність оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків на пряму залежить від рівня її організації. Вважаємо, що критеріями ефективності організації оперативними підрозділами протидії контрабанді наркотиків слід вважати не лише статистичні показники щодо документування контрабанди наркотиків, як зазначає більшість вчених, а наявність розвинутої мережі оперативних джерел, здатних забезпечити процес виявлення, фіксування, документування ознак організації та вчинення контрабанди наркотиків, проведення профілактичних заходів та інших заходів впливу на кримінальне наросередовище; рівень оперативно-розшукової профілактичної роботи та розбудова актуальної системи оперативного пошуку, своєчасне та точне визначення реальних загроз з боку наркоконтрабандистів та міжнародних наркоділків; вміння прогнозувати потенційні загрози з боку наркоконтрабандистів та міжнародних наркоділків, а також прогнозування розвитку оперативної обстановки.

Також достатньо суттєвим фактором є рівень фінансово-матеріального, організаційного, інформаційного, кадрового, науково-технологічного та методологічного забезпечення правоохоронних органів, що здійснюють протидію контрабанді наркотиків та незаконному обігу наркотиків іноземного походження. Загальновідомо, що сучасні міжнародні злочинні наркоорганізації, залучають вчених та висококваліфікованих фахівців різних спеціальностей для розробки новітніх способів та методик контрабандного переміщення наркотиків та їх приховування під час проходження митного контролю; способів оплати на всіх етапах організації контрабанди наркотиків; а також для створення ефективною мережі наркокур'єрів, інформаторів та інших категорій осіб, що можуть бути утягнені в процес контрабанди наркотиків.

З урахуванням того, що контрабанда наркотиків відноситься до злочинів, які вчиняються на території декілька держав, важливим фактором, що впливає на виявлення ознак цього злочину, є ефективність механізму своєчасного обміну відповідної оперативної інформації між правоохоронцями України та інших країн.

Слід зазначити, що на стан протидії контрабанді наркотиків в Україні може впливати наявність спеціального правового статусу в деяких громадян України (дипломатичний статус та інш.), що обмежує в їх відношенні проведення оперативно-розшукових заходів. Нещодавнє виявлення фактів участі працівників посольства РФ в Аргентині до контрабанди кокаїну показує, що потрібно посилити оперативне забезпечення осіб, що мають дипломатичний статус .

Крім цього, за думкою фахівців, до факторів, що впливають на стан оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків можуть відноситись рівень толерантності в Україні до осіб, що здійснюють контрабанду наркотиків; рівень сприяння населення правоохоронним органам у виявленні та документуванні контрабанди наркотиків та незаконного обігу наркотиків іноземного походження в Україні; ступінь доступності в Україні наркотиків іноземного походження та інформованості населення про них (можливість замовлення наркотиків за кордоном та отримання їх в Україні, оперативності у визнанні нових психоактивних речовин наркотиками); участь України в міжнародних

програмах боротьби з наркобізнесом та контрабандою наркотиків тощо.

Вплив вищенаведених факторів на стан оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків може проявлятися в ускладненні виявлення, фіксування та документування ознак організації та вчинення контрабанди наркотиків; послаблені можливостей суб'єктів оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків своєчасно реагувати на наркозагрози.

Висновки. Фактори, що впливають на стан оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків це чинники, присутність або відсутність яких, обумовлює певний вплив на процес та результати проведення оперативними підрозділами діяльності з виявлення, фіксування, документування, запобігання та профілактики контрабанди наркотиків. Основними факторами, що можуть впливати на стан оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків є рівень інтересу до України з боку міжнародних наркоділків та наркоконтрабандистів; статичні та динамічні зміни в структурі транснаціональної наркозлочинності; рівень організації та забезпечення митного та прикордонного режиму як на території України так і на території сусідніх з нею країн; рівень корумпованості серед працівників правоохоронних, контролюючих та інших державних органів; нормативно-правове регулювання оперативно-розшукової протидії контрабанді наркотиків; рівень фінансово-матеріального, організаційного, інформаційного, кадрового, науково-технологічного та методологічного забезпечення правоохоронних органів, що здійснюють протидію контрабанді наркотиків та незаконному обігу наркотиків іноземного походження; рівень обміну оперативної інформації між правоохоронними органами України та іноземних держав. Зазначені фактори повинні бути об'єктом постійного моніторингу оперативним підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову протидію контрабанді наркотиків.

Використані джерела:

1. Бандурка О.М. Кримінологічні фактори впливу на стан злочинності в Україні. Протидія злочинності : теорія та практика: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (19 жовтня 2016 року). К. : Національна академія прокуратури України, 2016. 634 с.
2. Грень Р. Р. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2018. 23 с.
3. Якимова С. Детермінація злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів, 2014. № 782. С. 193-198. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_782_38 (дата звернення: 19.04.2018).
4. Рудницький І. Л. Удосконалення правових основ виявлення контрабанди наркотичних засобів, що вчиняються організованими злочинними групами // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів, 2016. № 850. С. 541–547.
5. Сорока С. О. Фактори, які визначають суспільну небезпечність контрабанди наркотичних засобів // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 4. С. 377-387.

6. Жбанков В. А., Табаков А. В. Транснациональная организованная наркопреступность и наркоконтрабанда как ее составляющая: современное состояние и основные тренды. М. : РИО Российской таможенной академии, 2017. 180 с.

V. I. Tkachenko, A. M. Khankevych. Characteristics of internal and external factors that affect the operative and search counteraction to drug smuggling.

The authors of the article have attempted to determine the main external and internal factors that may affect the effectiveness of conducting operative and search counteraction to drug smuggling, which affect the state of operative and search counteraction in Ukraine. The thoughts of scholars in regard to this topic have been studied. The main groups of these factors have been distinguished; their characteristics have been provided.

It has been proved that the main factors that can significantly affect the state of operative and search counteraction to drug smuggling are as follows: the level of interest to Ukraine by international drug dealers; processes occurring in the structure of transnational crime; the level of the organization and provision of the customs and border regime both on the territory of Ukraine and on the territory of neighboring countries; the presence of a corruption segment among law enforcement, controlling and other state agencies, which activities are related to the implementation of customs and border control, counteraction to drug smuggling and illicit trafficking of drugs of international origin; the level of regulatory provision of operative and search counteraction to drug smuggling; the state of the direct organization of operative and search counteraction to drug smuggling; the level of financial and material, organizational, informational, personnel, scientific and technological, methodological provision of law enforcement agencies, which are engaged in counteraction to drug smuggling and illicit drug trafficking of international origin; the effectiveness of the mechanism for the timely exchange of operative information between law enforcement officers of Ukraine and other countries; the level of tolerance to drug smugglers in Ukraine; the level of assistance to law enforcement agencies by the population in detecting and documenting drug smuggling and illicit drug trafficking of international origin in Ukraine; the degree of availability in Ukraine of drugs of international origin and information content about them, etc.

The authors have suggested to consider these factors as an element of operative and search characteristics of drug smuggling; causes and conditions assisting to the organization and commission of drug smuggling; objects of operative prevention, operative monitoring and forecasting; an element of operative situation; the subject matter of the research by the theory of operative and search activities.

The impact of the above mentioned factors on the state of operative and search counteraction to drug smuggling can be manifested in the difficult detection, recording and documentation of the features of the organization and commission of drug smuggling; the weakened capabilities of the subjects of operative and search counteraction to drug smuggling to respond drug-related threats in a timely manner.

Key words: operative and search counteraction, state of counteraction, drug smuggling, narcotic drugs, factors.